

Asia: VN/23816/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään.

Yleisesti

Katsomme että esityksen tavoitteena oleva houkuttelevuuden vähentäminen ei ole kestävä perustelu vastaanottorahan pienentämiseksi. Turvapaikanhakua ja kansainvälistä suojelua koskevasta tutkimuksesta tiedetään, että suurin vaikutus pakkomuuttoon on lähtömaiden olosuhteilla, kuten niissä esiintyvällä väkivallalla, vainolla ja ihmisoikeuksien loukkauksilla. Esityksessä ehdotettu vastaanottorahan pienentäminen ei todennäköisesti ole merkittävä tekijä siinä kokonaisuudessa, kun turvapaikkaa hakevat henkilöt pohtivat kohdemaita, siinä määrin kuin se on mahdollista. Kyse on ennemminkin kokonaisuudesta, jonka vastaanottava yhteiskunta tarjoaa. Tämän lisäksi sosiaaliturvan vähentäminen houkuttelevuuden perusteella voidaan nähdä osana ns. "race to the bottom" -ilmiötä (ks. Lepola & Pirjatanniemi 2021), jossa Euroopan maat pyrkivät olemaan vähiten houkuttelevia mahdollisille tulijoille, ja rajoittamaan tällä tavalla tulijoiden määrää. Kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaan hakijoiden määrän ei tulisi vaikuttaa saatavaan vastaanottorahaan. Ei ole myöskään Suomen hyvän kansainvälisen maineen mukaista profiloitua maana, joka avustaa kaikkein vähiten kansainväliseen suojeluun oikeutettuja henkilöitä.

Kansainvälinen suojelu on yksi kanava, jonka kautta Suomeen saapuu kipeästi kaivattuja maahanmuuttajia ja on tärkeää pitää huoli siitä, että heidän hyvinvointiaan tuetaan ja että he pystyvät kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Esityksessä kaavailtu vastaanottorahan pienentäminen tuottaa taloudellista stressiä ja epävarmuutta henkilöille, jotka ovat jo lähtökohtaisesti taloudellisesti haavoittuvassa asemassa. Alkuvaiheen kotoutumisprosessi on jo itsessään haastava, erityisesti kansainvälistä suojelua hakeville, ja epävarmuuden lisääntyminen tekee siitä entistä vaikeampaa. Alkuvaiheen kotoutumisprosessin epäonnistuminen voi tuottaa epätoivottuja pitkän aikavälin vaikutuksia, jotka voivat lisätä syrjäytymisen riskiä erityisesti

haavoittuvien tilanteessa. Maahanmuuton kokonaiskuvan kannalta olisikin tärkeää nähdä kansainvälisen suojelun kustannukset myös sijoituksena, varmistaa niiden tehokkuus ja ehkäistä yhteiskunnallisia sosiaalisia ongelmia ennen kuin niitä syntyy. Vastaanottorahan pienentäminen perustuslain ja vastaanottodirektiivin sallimaan minimiin ei palvele kansainvälisen suojelun järjestelmän tehokkuutta yhteiskunnallisen kokonaisuuden kannalta. Sen sijaan olisi tärkeää varmistaa vastaanottorahan pitäminen riittävällä tasolla, jotta sen parissa olevat henkilöt voisivat käyttää aikansa ja resurssinsa kotoutumiseen. Ottaen huomioon erityisesti sen, että tämän hetken poliittisena tavoitteena pidetään mahdollisimman monien tulijoiden maahan jäämistä ja työllistymistä, ei vastaanoton alkuvaihetta tulisi hankaloittaa, vaan pikemminkin sujuvoittaa, jotta prosessi kotoutumiseen ja työllistymiseen olisi mahdollisimman kitkaton. Tämä näkökulma on korostunut ukrainalaisten sotapakolaisten työllistymisen ollessa huomattavasti aiempia suojelun perusteella saapuvia ryhmiä nopeampaa ja laajempaa. Ukrainalaisten nopean työllistymisen taustalla on osin tilapäisen suojelun direktiivin myötä annettu välitön työnteko-oikeus (vrt. turvapaikanhakijat, joilla työnteko-oikeus vasta 3-6 kk:n jälkeen).

Yhtenä esityksen tavoitteita mainitaan turvapaikkaprosessin lyhentäminen. Olemme samaa mieltä siitä, että vastaanottokeskuksessa vietetyn ajan on tarkoitus olla lyhyt. Erityisesti lasten kohdalla vastaanottokeskukset harvoin ovat sellaisia turvallisia kasvuympäristöjä, joissa lapsen kehitys ja hyvinvointi olisivat parhaalla tavalla lastensuojelulain mukaisesti tuettuja. Vuosina 2015-2016 saapuneiden joukossa kuitenkin on ihmisiä, jotka ovat viettäneet vastaanottokeskuksissa useita vuosia. Taustalla on Maahanmuuttoviraston prosessien ongelmat ja puutteet sekä turvapaikan ehtojen kiristäminen. Tämän vuoksi monet myönteiseenkin päätökseen päätyneet hakemusprosessit ovat kestäneet vuosia. Näin ollen laadukas prosessi ja sitä tukeva saavutettava ja korkealaatuinen lakiapu ovat ensisijainen keino vastaanottoajan lyhentämiseen. Ennen kuin prosessi on toimiva ja voidaan varmistaa, että vastaanottorahakausi jää lyhyeksi, ei tuen määrää ole tarkoituksenmukaista leikata.

Ukrainalaiset

Ukrainalaisten suhteen on Suomen tarjoama vastaanottoraha on Pohjoismaiden suurin (Berlina 2022). Suomeen saapuneet ukrainalaiset ovat myös yleisesti ottaen tietoisia siitä, esimerkiksi omien sosiaalisen median ryhmien kautta, millä eri tavoilla ukrainalaisia tuetaan eri Euroopan maissa. Vastaanottorahan suuruus yksittäisenä vetovoimatekijänä on kokonaisuuden kannalta todennäköisesti kuitenkin verraten pieni myös ukrainalaisten kohdalla. On viitteitä siitä, että Suomen hyvä maine ukrainalaisten keskuudessa perustuu pikemminkin vastaanottojärjestelmän yleiseen hyvään tasoon sekä ukrainalaisille saatavilla olevien palveluiden kokonaisuuteen kuin pelkkään vastaanottorahaan (esim. Ahvenainen et al. 2023). Esimerkiksi Sisäministeriön tekemän kyselyn mukaan sodan alussa vuonna 2022 Ukrainasta tulevat pakolaiset olivat pääosin tyytyväisiä suomalaisiin vastaanottopalveluihin (Sisäministeriö 2022). Tämän lisäksi ukrainalaisten sijoittumispäätöksiä ohjaavat useammat eri tekijät, monet niistä Suomen oman vastaanottojärjestelmän ulkopuolisia. Esimerkiksi sosiaaliset suhteet, työmahdollisuudet, muiden maiden kuormitus jne.

Vastaanottorahan varassa eläminen mahdollistaa monelle perheelliselle ukrainalaiselle kielikoulutukseen osallistumisen, hoitotaakasta selviämisen sekä inhimillisen lähtökohdan suomalaiseseen yhteiskuntaan kiinnittymiselle kotoutumiskoulutuksen keinoin. Vastaanottoraha tukee kotoutumiskoulutukseen hakeutumista tekemällä siihen keskittymisen mahdolliseksi ja tukee siten ukrainalaisten hallittua siirtymistä työmarkkinoille.

Maahan saapuneiden ukrainalaisten profiili poikkeaa huomattavasti perinteisistä turvapaikanhakijoista. Huomattavasti suurempi osa ukrainalaisista on työllistynyt, verrattuna aiempiin suojelun perusteella saapuneisiin ryhmiin. VATT:n datahuoneen lukujen mukaan jopa 30 % työikäisistä, huolimatta siitä, että monet tulijoista ovat naisia ja heillä on mukanaan usein myös lapsia tai muita hoidettavia. Ukrainalaiset muodostavat ryhmän, jonka valmiudet sekä motiivi työllistyä ovat verraten vahvoja. Monet heistä ovat siirtyneet ja tulevat siirtymään kuntiin, joten voidaan olettaa, että heihin liittyvä kuormitus jää lopulta lyhyeksi. Vastaanottorahan kokoa on tarkoituksenmukaisempaa tarkastella perusteellisesti vasta ukrainalaisiin liittyvän poikkeustilan jälkeen.

Tilapäistä suojelua saavien ukrainalaisten parissa vastaanottorahan on ehdotettu tuottaneen kannustinloukkuja suhteessa työmarkkinoille siirtymiseen (Ahvenainen et al. 2022). Tämä vaihtoehtoiskustannusten punnitsemisen tilanne syntyy poikkeuksetta aina, kun mitä tahansa taloudellista tukea tarjotaan yksilölle sosiaalisin perustein. Tässä esitetty jo lähtökohtaisesti vaatimattomaan korvaukseen esitetty pienennys ei juurikaan vähentäne tällaista kannustinloukkuvaikutusta. Tärkeimpänä seikkana nostamme, että kannustinloukku ei synny niinkään välittömästä taloudellisesta tilanteesta, vaan ennemminkin tulevaisuuden mahdollisuuksien ja etenemisen mahdollisuuksien puuttumisesta (ml. kielen oppiminen ja lisäkoulutus) monien tarjottujen työtehtävien kohdalla. Tämä on olennaista, kun politiikan tavoitteena on saada tulijoita jäämään ja siirtymään työmarkkinoille pitkäaikaisesti.

Esityksen tavoitteena on todettu se, ettei Suomeen hakeuduttaisi anomaan kansainvälistä suojelua perusteettomasti. Nyt lisääntyneet kansainvälisen suojelun kustannukset johtuvat pitkälti ukrainalaisten vastaanotosta ja siitä, että ukrainalaiset eivät ole siirtyneet kuntiin odotetulla tavalla. Muiden turvapaikanhakijoiden määrät ovat olleet pieniä. Suomi on valinnut Ukrainan tukemisen Venäjän aloittamassa hyökkäyssodassa antamalla Ukrainalle esimerkiksi sotilaallista tukea sotilastarvikkeiden muodossa. Voidaan katsoa, että sotilaallisen tuen rinnalla Suomi tukee Ukrainaa myös vastaanottamalla sotaa paenneita henkilöitä. Siten sotilaallisen tuen rinnalla myös tilapäisen suojelun piirissä oleville ukrainalaisille annettu tuki Ukrainan tulevaisuuden tukemista. Hyvin tuettu kotoutuminen sekä inhimillisen elämän mahdollistaminen myös taloudellisesti tukevat tulevaisuudessa myös Ukrainan jälleenrakennusta ja sen väestön hyvinvointia. Siten nyt kaavailut säästötoimenpiteet osuisivat erityisesti ukrainalaisille annettuun tukeen ja olisi näin olleen myös hyvin ristiriitaista politiikkaa. Voidaan myös olettaa, että kansainvälisen suojelun kustannukset palaavat aikaisemmalle tasolle Ukrainan kriisin jälkeen.

Muut huomiot

Vastaanottorahan pienentäminen vaikuttaa myös ihmiskaupan uhriin. Näiden ihmisten kohdalla perustelu houkuttelevuudesta ei ole relevantti. Vastaanottorahaa saavien ihmiskaupan uhrien määrä on pieni määrä, mutta heidän kohdallaan on kohtuutonta vaikeuttaa tilannetta enää millään tapaa, mukaan lukien tässä esitetty mahdollinen jo hyvin niukan taloudellisen tuen heikentäminen.

Katsomme että yksin tulleet alaikäiset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Vastaanottoraha on heidän osaltaan jo nyt varsin pieni, eikä se tue nuorten elämänvaiheeseen kuuluvia osallisuuden ja sosiaalisen integraation tarpeita. Vastaanottorahan pienentäminen heidän osaltaan on lyhytnäköistä eikä auta heitä kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Katsomme myös, että yksin tulleiden alaikäisten vastaanottorahan pienentäminen ei tuota merkittäviä säästöjä suhteessa siitä mahdollisesti tuleviin negatiivisiin seurauksiin.

Lähteet

Ahvenainen, Toni & Mattila, M. & Temnikova, O. & Raunio, M. (2023) Tilapäistä suojelua saavien ukrainalaisten asettautuminen Etelä-Pohjanmaalle. Etelä-Pohjanmaa liitto.

Berlina, A. (2022) Implementation of temporary protection for refugees from Ukraine – A systematic review of the Nordic countries. <https://doi.org/10.6027/nord2022-026>

Lepola, O. & Pirjatanniemi, E. (2021) Sipilän hallituksen perintö: kohti kansainvälisen suojelun alhaisinta tasoa. *Siirtolaisuus - Migration* 47 (2), 5–9. Noudettu osoitteesta <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/109441>

Sisäministeriö (2022) The situation of Ukrainians in Finland who fled the war: Survey results. Sisäministeriö, Helsinki.

Pellander Saara
Siirtolaisuusinstituuttisäätiö